

Göç Konusunun Sözlü Tarih Yöntemiyle İşlenmesine Yönelik Bir Araştırma*

Research Aimed at Processing the Subject of Migration Using the Oral History Method

Ali YILMAZ** ID
Yakup AYAYDIN*** ID

Öz

Bu araştırmanın amacı sözlü tarih yöntemi kullanılarak öğrencilerin göç konusunu öğrenmelerini, anlamalarını, göçlerin neden sonuçlarını öğrenmeleri ve göç edenlerle empati yapmalarını sağlamaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada eylem araştırması deseni kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde bir ortaokulda kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi kullanılarak seçilen otuz 7. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Araştırma sürecinde öğrencilere 45 Balkan göçmeni ile sözlü tarih görüşmesi yaptırılmıştır. Sözlü tarih çalışması yapılmadan önce öğrencilerin göçlerle ilgili bilgilerini ve bakış açılarını tespit etmek için ön değerlendirme çalışması yapılmıştır. Daha sonra öğrencilere uzman kişi tarafından sözlü tarih eğitimi verilmiştir. Araştırmada veri toplama formu olarak öğretmenin rehberliğinde öğrenciler tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Öğrenciler tarafından sözlü tarih çalışmaları gerçekleştirildikten sonra öğrencilerin göçlerle ilgili bilgileri ve bakış açıları son değerlendirme yapılarak tespit edilmiştir. Öğrencilerin ön değerlendirme ve son değerlendirme sorularına verdikleri cevaplar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Verilerin analizi sonucunda öğrencilerin ön değerlendirmede göçlere ilişkin olarak bilgilerinin ders bağlamında anlatılanlarla sınırlı olduğu, göçlerin nedenlerine yönelik olarak daha çok ekonomik nedenleri ön plana çıkardıkları sonucuna varılmıştır. Sözlü tarih uygulaması yapıldıktan sonra yapılan değerlendirmede ise öğrencilerin göçler ile ilgili bilgilerinin arttığı, göçlerin nedenlerine yönelik olarak ekonomik nedenlerin yanında, dini, kültürel nedenlere de yer verdikleri görülmüştür. Öğrencilerin göç edenlerin çektiği zorluklara ve yaşadıklarına ilişkin olarak bilgilerinin arttığı ve göç edenlerle empati kurma eğilimi gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin sözlü tarih uygulamasına ilişkin olarak olumlu bir bakış açısı geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Göç, Sözlü tarih

* Bu araştırma Türk Tarih Kurumu tarafından 10-13 Nisan 2017 tarihinde düzenlenen Uluslararası Halil İnalçık Tarih ve Tarihçilik Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, E-posta: ayilmaz@marmara.edu.tr

*** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, E-posta: yakupts61@hotmail.com

Abstract

The purpose of this study is to have students understand and learn about migration and its reasons and cause, as well as to have them empathize with immigrants using the oral history method. This study uses the qualitative research method and the action research design. The study's participants consist of 30 7th-grade students chosen from a middle school in the Istanbul district of Küçükçekmece using the convenience sampling method. During the research process, students performed oral history interviews with 45 Balkan immigrants. A pre-assessment study was performed prior to the oral history study in order to determine the students' knowledge of and perspectives on migration. Later on, the students received an oral history education from a specialist. The study uses a semi-structured interview form developed by the students under the guidance of their teacher as the data collection form. After the students conducted the oral history study, a final assessment was used to determine their knowledge and perspectives regarding migration. Students' answers to the pre – and post-assessment questions were examined using the method of [descriptive analysis](#). Upon analyzing the data, the students' knowledge regarding migration in the pre-assessment was concluded to have been limited to what had been told to them within the context of the class and that they had spotlighted economic reasons regarding the causes of migration. The students were determined to have a limited understanding of the challenges and hardships that immigrants face. In the post-assessment following the oral history application the students' knowledge of migration was noticed to increase and they were noticed to include religious and cultural reasons as well as economic reasons as for the causes of migration. The conclusion was reached that students' knowledge of the challenges and hardships immigrants face had increased and that they show a tendency to empathize with immigrants. Also, the students were established to have shown a positive perspective toward the application of oral history.

Keywords: Social studies, migration, oral history

Summary

Introduction

Many different methods and techniques exist that are used in social studies education. These methods and techniques enable students to participate actively in lessons and to change their perspectives positively toward social studies courses. As one of these methods, oral history can be defined as making and evaluating interviews with people who have experienced historical events. This method allows students to develop different perspectives on historical events and gain information about these events from first-hand sources. The oral history method enables students to actively participate in the teaching process and contributes to students' knowledge construction, language development, and research and analysis skills.

Method

This study uses the qualitative research model of action research. The study has been conducted using technical/scientific/collaborative action research, a type of action research. The technical/scientific/collaborative action research approach enables researchers and practitioners to interact intensively and to test new applications. In this regard, the oral history method has been used in the process of teaching the subject of migration in collaboration with the researcher and teacher.

Before using the oral history method, students' knowledge and perspectives about migration were first determined using a pre-assessment consisting of open-ended questions. Based on the findings obtained from the pre-assessment, an action plan was developed and implemented to students for improving their knowledge of, learning approaches toward, and perspectives on migration.

Findings

Prior to the research, the students explained the reasons for migration as economic difficulties, wars, health and education opportunities, unemployment, political pressures, and climate conditions. After the research, the student's perspectives were determined to have changed; the students had added and emphasized religious, political, cultural pressures, the problem of speaking the native language, and race as reasons for migration. Before the research, the students had mentioned economic, labor, housing, adaptation, language, transportation, disability, and document/passport issues as well as climate conditions for the difficulties immigrants face. After the study, the students emphasized exclusion, language, disdain, and moral issues as the difficulties migrants face.

According to the findings of the study, the students stated before the study that they would feel sad, lonely, fearful, and anxious if they had to migrate and that leaving their native place would be difficult for them. After the study, they stated the same feelings and ideas, but however, the students' feelings were determined to have deepened and they were determined to be concerned about exclusion. After the research, the students stated feeling sorry for the people they interviewed and to understand the difficulties these people experience and how difficult migration is. The students stated having learned more information about migration. Also, they indicated having a better understanding of the difficulties faced while migrating and of immigrants' situations and empathizing with immigrants through the oral history method.

Discussion

By using the oral history method, the study has concluded that the students had developed different perspectives on migration and their knowledge levels had increased. According to the findings, the oral history method is seen as an effective method for teaching subjects in social studies classes. The students expressed their desire to make the same experiments and studies. They mentioned the oral history method to have been a pleasant and useful study where they had learned effectively. Students' positive perspectives toward the oral history method reveals the importance of using oral history and other various methods in teaching social studies courses. The students stated getting more information about migration and seeing the importance of migration through this study. In addition, they indicated having a better understanding of the difficulties faced while migrating and of immigrants' situations and empathizing with migrant people through the oral history method. In this context, the need has been seen for using the oral history method to create a positive perspective on migration and to have students be empathetic.

Giriş

Sözlü tarih insanların geçmişle ilgili yaşantılarını görüşme yoluyla kaydetme süreci ve bu görüşme yoluyla elde edilen bir tarih öğretim yöntemidir (Abrams, 2016, s.2). Bu noktada sözlü tarih tek yönlü olmayan hem araştırmacıya malzeme ve birçok farklı katkı sağlayan, hem de araştırmacı ve araştırmaya katılardan bir şeyler talep eden iki yönlü bir süreçtir (Counce, 2008, s.29). Sözlü tarih çalışması yapan bir araştırmacı derlediği bilgilerle yazılı kaynakların yetersiz kaldığı belli tarihsel dönemlerle ilgili olarak kaynak toplamaktadır (Öztürkmen, 2001, s.116). Bu bağlamda sözlü tarih tarihsel olaylarla ilgili olarak insanların yaşantılarından yola çıkarak oluşturulan bir veri toplama yöntemidir. İnsanların geçmişe ait yaşantılarından yola çıkılarak oluşturulan sözlü tarih, tarihin kapsamını genişleterek sıradan insanların hayatına tarihi sokar. Sözlü tarih kahramanlarını tarihi kaynaklarda yer alan önemli şahsiyetlerden değil, halkın içindeki sıradan insanlar arasından seçer. Bununla birlikte sözlü tarih insanların, tarihin genel olarak kabul edilmiş yargularını değerlendirmelerini sağlayacaktır (Thompson, 1999, s.18). Bu durum sözlü tarihin yazılı kaynaklarda yer almayan yaşantıları ortaya çıkararak tarih için bir kaynak oluşturmasıyla meydana gelmektedir. Çünkü yazılı kaynaklar daha çok resmi tarihi anlatmaktadır. Bu açıdan sözlü tarih, tarihin kapsamını genişleterek tarihsel bilginin sorgulanmasını sağlayacaktır (Akçalı ve Arslan, 2012, s.684). Bununla birlikte tarihçilerin tarihsel bilgileri dayandırdıkları belgeleri tamamlayıcı ve alternatif bir tarihin oluşması sağlayabilir (Counce, 2008, s.8).

Sözlü tarih genellikle sıradan insanların yaşantılarını ele almakla birlikte kapsamı oldukça geniştir. Yaygın olarak geçmişteki insanların yaşam biçimlerini, eğlenme biçimlerini, çalışma hayatlarını, bayram ve kutlamalarını, eğitim durumlarını, gelenek ve göreneklerini, aile yaşantılarını, yeme-içme durumlarını, kıtlık, doğal afet ve göç gibi olaylarda yaşadıklarını incelemektedir. Bu konular sıradan insanların yaşantılarını konu edinerek, zaman içerisindeki değişim ve sürekliliğin anlaşılabilmesini sağlayacak özelliktedir (Kabapınar, 2012, s.267). Bu kapsam doğrultusunda doğru ve yöntemine uygun bir şekilde yapılan sözlü tarih araştırmalarının sağlayacağı veriler araştırmacılar için her zaman önemli olacaktır. Bununla birlikte sözlü tarihin tarih eğitiminde kullanılması öğretme-öğrenme sürecine birçok katkı sağlayacaktır (Akçalı, ve Arslan, 2012, s.684). Tarih eğitiminde sözlü tarih her yaşta öğrencilerle yapılabilir, öğrenciler büyüdükçe süreç daha karmaşık ve kapsamlı hale gelir. Sözlü tarihin eğitimde kullanılması her sınıf seviyesinde öğrencilere farklı bir zenginlik ve katkı sağlamaktadır (Haggerty, 2000).

Sözlü tarih çalışmalarının öğrencilere sağladığı yararların en başında şüphesiz öğrencilerin tarih derslerine duydukları ilgi ve merakı artırarak dersi sıkıcı olmaktan kurtarması gelmektedir (Açıklan, 2018, s.111; Gazel, 2015, s.110). Tarih dersine ilgi ve merakı artan öğrenciler yaptıkları sözlü tarih çalışmalarıyla tarih dersini daha kolay anlayarak, kendi araştırmaları ile tarih dersinin zenginleşmesini sağlayacaktır (Somersan, 2015, s.379). Bu noktada öğrencilerin sözlü tarih, öğrencilerin araştırma becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayarak, daha fazla kaynaktan bilgi edinme isteklerini artıracaktır. Bununla birlikte öğrencilerin yaptıkları görüşmeleri yazıya geçmeleri yazma becerilerinin, soruları ifade etme tarzları da konuşma becerilerinin gelişmesini sağlar. Ayrıca görüşme yapan veya kendisiyle görüşme yapılan çocuklar kendilerini ifade etme konusunda özgüven kazanırlar. Bunların dışında çocuklar görüşmeler esnasında nezaket ve sabır, iletişim kurma,

başkalarını dinleme, rahat hissetmelerini sağlama gibi becerilerini geliştirir. Sözlü tarih uygulaması öğrencilerin başkalarının yaşadıklarını anlamalarını ve onlarla empati kurmalarını da sağlayacaktır (Thompson, 1999, s.148-149). Sözlü tarihin öğrenciler için bir başka önemli yanı ise öğrencilerin geçmiş ve günümüz arasında bağlantı kurmasını, geçmişteki olayları, geçmişteki insanların yaşam biçimlerini ve insan davranışlarının altında yatan gerçekleri o gerçekleri yaşamış olanlardan dinleyerek anlamalarını sağlamasıdır (Kabapınar, 2012, s.268). Bunların yanında grup halinde uygulanan sözlü tarih çalışmaları öğrencilerin ortak çalışma becerilerini geliştirerek sosyalleşmelerini sağlamaktadır (Demircioğlu, 2007, s.62). Sözlü tarih çalışmalarının faydalarının yanında karmaşık bir yapıya sahip olması, fazla zaman alması, araç-gereç teminine ihtiyaç duyulması ve sözlü tarih çalışmalarını yaptıracak öğretmenlerin deneyim sahibi olmasının gerekliliği gibi sınırlılıkları da bulunmaktadır (Gazel, 2015, s.115). Nitekim eğitim araştırmalarında bu sınırlılıkları ortadan kaldırmanın yanında etkili bir sözlü tarih uygulaması yapılabilmesi için bu yöntemin uygulanması öncesinde, uygulama aşamasında ve uygulama sonrasında yapılması gerekenlerin en iyi şekilde yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunun için öncelikle araştırma iyi planlanmalı, araştırmanın konusu ile ilgili olarak ön araştırmaların yapılmalı, görüşme yapılacak kişilerle iletişime geçilmeli, soruların açık, net ve amacına uygun olmasına dikkat edilmeli ve görüşme için uygun ortam sağlanmalıdır. Ayrıca görüşmecilerden bu kayıtların kullanılmasına ilişkin olarak gerekli izinler alınmalı, ses kayıtları ve bilgilerin saklanma koşullarına dikkat edilmelidir (Güçlü, 2013, s.10). Ülkemizde sözlü tarihin eğitimde uygulanması eğitim programlarında yapılan değişikliklerle beraber son yıllarda yaygınlaşmıştır. Sözlü tarihin eğitim ortamlarında kullanılmasıyla beraber bu konu ile ilgili olarak birçok akademik çalışma yapılmıştır.

Yapılan araştırmalarda sözlü tarih yönteminin tarih konularının öğretiminde etkili bir yöntem olduğu, öğrencilerin birçok farklı beceri kazandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda Küpüç (2014, s.85)'ün yaptığı araştırmada sözlü tarihin araştırma ve kaynak olma dışında tarih derslerinde bir öğretim yaklaşımı olduğunu, sözlü tarih çalışmasının öğrencilerin tarihe bakış açısını değiştireceğini, öğrencilerde empati, eleştirel düşünme, analiz etme ve araştırma becerilerini geliştireceği tespit edilmiştir. Buna benzer olarak Kumru (2009, s.203)'nun yaptığı araştırmada sözlü tarih yöntemi ile tarih öğrenenlerin tarihsel olayları daha sorgulayıcı bir şekilde analitik düşünerek farklı bakış açıları geliştirerek değerlendirdiğini, sözlü tarihin kaynak çeşitliliği sağladığını, yazılı kaynaklara sahip olan ya da olmayan mekânlar veya tarihi olaylarla ilgili sözlü tarih yönteminin kullanılmasının öğrencilere birçok katkı sağlayacağı tespit edilmiştir. Yine bu doğrultuda Akçalı ve Arslan (2012, s.684)'ın yaptıkları araştırmada sözlü tarih yönteminin sınıf içinde öğrenme ortamını zenginleştirdiğini, öğretmen ve öğrenci arasındaki etkileşimi artırdığını, tarihi daha ilgi çekici hale getirdiğini, eleştirel düşünme, empati, araştırma, analiz yapma ve yazma becerilerini geliştirdiği tespit edilmiştir. Demircioğlu (2005, s.315)'nin yaptığı ise araştırmada sözlü tarihin bir araştırma ve tarih yazma yaklaşımı olmasının yanında tarih derslerinde kullanılacak önemli bir öğretim yaklaşımı olduğu, öğrencilerin tarih ve zaman bilinci kazanmasında etkili olduğunu, öğrencilerin sözlü tarih sürecinde görüşme soruları hazırlama, görüşmeleri yürütme, onları analiz ederek yorumlama, öğrencilerin, araştırma, analiz, değerlendirme ve geçmişle günümüzü mukayese becerilerini geliştirdiği tespit edilmiştir.

Sözlü tarihin sosyal bilgiler dersinde uygulanmasına yönelik olarak da birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda sözlü tarih yönteminin sosyal bilgiler dersinde kullanılmasının öğrencilere birçok beceri kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda İncegöl (2010, s.96)'ün yaptığı çalışmada sözlü tarih yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen sosyal bilgiler öğretim uygulamalarına ilişkin olarak öğrenciler sözlü tarih yöntemi kullanılarak işlenen konuların daha zevkli hale geldiğini, öğrenmelerinin daha kolay olduğunu tespit etmiştir. Öğrenciler sözlü tarih yönteminin sosyal bilgiler dersini ve başka birçok konuyu öğrenme ve anlamada önemli olduğunu belirtmiştir. Buna benzer olarak Kaya (2013, s.162)'nın yaptığı çalışmada öğrencilerin sözlü tarih uygulamasından keyif aldıkları, öğrencilerin meslek seçimi ile ilgili yeni bilgiler edindikleri, sosyal bilgiler dersinde yer alan tarih konularına bakış açılarının olumlu yönde değiştiği, sözlü tarih yöntemine ilişkin algılarının olumlu yönde geliştiği tespit edilmiştir. Yine bu doğrultuda Dere ve Dinç (2018, s.124-125)'in yaptıkları çalışmada sosyal bilgiler dersinde sözlü tarih uygulamasının öğrencilerin iletişim ve sorumluluk becerilerini geliştirerek, yerel tarihi çevrelerini öğrenmelerine, özgüven kazanmalarına ve empati kurmalarına katkı sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Kaplan (2005, s.224)'ın yaptığı çalışmada ise sosyal bilgiler dersinde sözlü tarih uygulamalarının öğrencilerin merakını artırdığı, empati becerisi, soru sorma becerisi ve eleştirel düşünme becerisini geliştirdiği tespit edilmiştir. Bu çalışmalara paralel olarak Sarı (2007, s. 282)'nin yaptığı çalışmada sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih yönteminin geleneksel öğretim yöntemine göre daha etkili olduğu, sözlü tarih yönteminin öğrencilere sağladığı birincil kaynaklar, öğrencilerin tarihsel olayların içinde yer alan insanların duygu ve düşüncelerini anlamasını ve empati kurmasını sağladığı, öğrencilerin araştırma yapma, sorgulama, soru sorma, dinleme, not alma gibi becerilerinin geliştiği tespit edilmiştir. Yine bu doğrultuda Karadeniz (2019, s.129)'in yaptığı çalışmada öğrencilerin sözlü tarih yöntemiyle birlikte değişim ve sürekliliği fark ettikleri, sözlü tarih uygulamasının öğrencilerin derste öğrendikleri bilgileri kullanarak, bilgileri pekiştirdiklerini, Şahin (2019, s.68-69)'in yaptığı çalışmada sözlü tarih etkinliğinin öğrencilerin bilgi edinme yollarını keşfederek yeniden şekillendirmelerine katkı sağladığı, öğrencilerin başarılı bir sözlü tarih uygulama süreci geçirdiği, Mert (2019, s.172)'in yaptığı çalışmada öğrencilerin sözlü tarih etkinliklerinden keyif aldığı, geçmişi öğrenmesi, dersi daha iyi anlaması, somut kültürel mirası öğrenmesi vb. üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dere ve Alkaya (2017, s.519)'nin yaptıkları çalışmada ise sosyal bilgiler dersinde öğretiminde tıp tarihi konularının sözlü tarih yönteminin etkili olduğu, öğrencilerin sözlü tarih çalışmasından keyif aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaya benzer olarak Yazıcı ve Mert (2017, s.336-337)'in yaptıkları çalışmada sözlü tarih yönteminin öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama ve iletişim becerilerini geliştirdiği, öğrencilerin tarih yöntemini kullanırken keyif aldıkları sonucuna ulaşmıştır. Yine bu doğrultuda Kılıç (2018, s.241)'in yaptığı çalışmada öğrencilerin sözlü tarih etkinliklerini eğlenceli bulduğu, sözlü tarih çalışmalarıyla eğlenerek öğrendikleri ve sözlü tarihe yönelik etkinliklerde tekrar yer almak istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalardan farklı olarak Özer (2012, s.168)'in yaptığı çalışmada yerel ve sözlü tarihin öğrencilerin tarihle ve kendi hayatları arasında bir ilişki kurmalarını sağladığını, sosyal bilgiler dersinde konuların yerel tarihle ilişkilendirilmesiyle, konuların üstünkörü incelenmesinin aksine gerçek insanları ve durumları derinlemesine inceleme olanağı sunduğu, ülkemizde yerel ve sözlü tarih uygulamalarının eğitim öğretimde yeterince kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde sözlü tarih yönteminin sosyal bilgiler ve tarih derslerinde kullanılan etkili bir öğretim metodu olduğu görülmüştür. MEB müfredatına 2006 yılından sonra giren sözlü tarih uygulamaları birçok konuda öğretmenlere uygulanması tavsiye edilen bir yöntem olarak müfredatın içinde yer almıştır. Bu bağlamda sosyal bilgiler eğitiminin etkili ve verimli olabilmesi noktasında sözlü tarih yönteminin kullanılmasının önemli olduğu görülmektedir. Bu çalışma Ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde göç konusunun sözlü tarih yöntemi kullanılarak işlenmesinin öğrencilerin göç konusunu öğrenmelerine ve göçleri anlamalarına katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte sözlü tarih yönteminin sosyal bilgiler konularının öğretimindeki rolünü ortaya çıkarmak açısından önemlidir.

Bu doğrultuda araştırmamanın amacı sosyal bilgiler dersinde göç konusunun sözlü tarih yöntemiyle işlenerek sözlü tarih yönteminin öğrencilerin göç konusunu öğrenmeleri, göçlerin nedenlerini ve göç edenlerin yaşadıkları zorlukları anlamaları, göç edenlerle empati kurabilme durumları ve sözlü tarih yönteminin sosyal bilgilerde kullanılmasına yönelik düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda hazırlanan araştırma soruları şunlardır:

- Sözlü tarih yöntemi öğrencilerin göçlerin nedenlerini anlamalarına nasıl katkı sağlamaktadır?
- Sözlü tarih yöntemi öğrencilerin göç eden insanların yaşadıkları zorlukları anlamalarına nasıl katkı sağlamaktadır?
- Sözlü tarih yönteminin öğrencilerin göçlerle ilgili hislerine katkısı nasıldır?
- Öğrencilerin sözlü tarih uygulamasına ilişkin görüşleri nasıldır?

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. “Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır” (Şimşek, ve Yıldırım, 2008, s.39). Araştırmada nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması deseni tercih edilmiştir. Çünkü eylem araştırması araştırma ile uygulamayı birleştiren ve araştırmada elde edilen sonuçların uygulamaya aktarılmasını sağlamaktadır (Şimşek ve Yıldırım, 2013, s.84). Araştırma eylem araştırması türlerinden teknik/bilimsel/işbirlikçi eylem araştırması doğrultusunda yürütülmüştür. Bu yaklaşım araştırmacı ve uygulayıcıların yoğun bir etkileşim kurmasını sağlamakta, araştırmacının öncülüğünde yeni bir uygulamayı test etmeye olanak sağlamaktadır (Şimşek ve Yıldırım, 2013, s.334). Bu doğrultuda araştırmacı ve öğretmen işbirliği içerisinde göç konusunun öğretiminde sözlü tarih yönteminin uygulanmasını sağlamıştır. Araştırma bağlamında sözlü tarih yöntemi kullanılmadan önce öğrencilerin göçlere yönelik bilgileri, yaklaşımları ve bakış açıları ön değerlendirme yapılarak ele alınmıştır. Ön değerlendirme öğrencilere yöneltilen açık uçlu sorular ile gerçekleştirilmiştir. Yapılan ön değerlendirme bağlamında elde edilen bulgulardan yola çıkılarak öğrencilerin göçlere yönelik bilgilerini, öğrenmelerini, yaklaşımlarını ve bakış açılarını geliştirme bağlamında eylem planı geliştirilerek uygulanmıştır. Bu bağlamda uygulanan eylem planı aşağıda verilmiştir.

Sözlü Tarih Uygulaması Eylem Planı

Zaman	Eylem Planı
1. Hafta	Öğrencilerin göç konusuna ilişkin ön bilgilerinin, yaklaşımlarının ve bakış açılarının tespit edilmesi amacıyla ön uygulama yapılmıştır. Yapılan ön uygulamada elde edilen bulgular incelenerek öğrencilerin göç konusuna ilişkin ön bilgilerinin, yaklaşımlarının ve bakış açılarının sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda göç konusunun öğretiminde kullanılabilecek yöntem ve teknikler araştırılmış ve okulun bulunduğu çevrenin fırsatları (Balkan göçmenlerinin yoğun yaşadığı yer) göz önünde bulundurularak sözlü tarih yönteminin uygulanmasına karar verilmiştir.
2. Hafta	Araştırmacı tarafından öğrencilere sözlü tarihin ne olduğu bağlamında bir eğitim verilmiş, öğrencilere sözlü tarih uygulaması bağlamında dikkat edilmesi gereken noktalara ilişkin olarak uygulama kılavuzu ve araştırmada izlenecek yol haritası dağıtılmıştır. Öğrencilere araştırma bağlamında izlenecek adımlar açıklanmış, her öğrenciden en az üç kaynak kişi bulmaları, araştırma ile ilgili kaynak kişilere bilgi vermeleri ve kaynak kişi formu doldurtmaları istenmiştir.
3. Hafta	Öğrencilerin bulunduğu kaynak kişiler ve doldurduğu formlar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede daha önce belirlenen kaynağın kişisinin göçü bizzat yaşamaması ve zorunlu Balkan göçüne tabi tutulması kıstasları dikkate alınmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda uygun kaynak kişiler belirlenmiştir.
Zaman	Eylem Planı
4. Hafta	Öğrencilerin bulunduğu kaynak kişiler ile yapacakları görüşmede kullanacakları görüşme sorularını hazırlamaları sağlanmıştır. Öğrenciler görüşme sorularını işbirliği içerisinde hazırlamıştır. Öğrencilerin hazırladıkları görüşme soruları değerlendirilerek yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Öğrencilerden bu hafta içerisinde buldukları kaynak kişilerden biri ile ön uygulama yapmaları istenmiştir.
5. Hafta	Öğrencilerin göçmenlerle yaptıkları ön görüşmeler değerlendirilmiştir. Görüşmelerde aksayan yönlere dikkat çekilerek, öğrencilerin görüşmelerde uyması gereken kurallara vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte görüşme sorularına son şekli verilmiştir. Öğrencilerden bu haftadan itibaren iki hafta içerisinde görüşmeleri yapmaları istenmiştir.
6-7. Hafta	Öğrenciler kaynak kişilerle görüşmelerini yaparak, yazılı hale getirmiştir.
8. Hafta	Öğrenciler ses kayıtlarını, videoları ve yazılı metinleri teslim etmiş, öğrenciler içerisinden rastgele seçilen 5 öğrencinin sunum yapması sağlanmıştır. Sunumlar üzerinden göç konusu üzerine tartışma ve değerlendirmeler yapılmıştır.
9. Hafta	Öğrencilerin göç konusuna ilişkin ön bilgilerinin, yaklaşımlarının ve bakış açılarının tespit edilmesi amacıyla son uygulama yapılmıştır. Ayrıca öğrencilerin sözlü tarih yöntemine ilişkin görüşleri de alınmıştır. Bu haftadan sonra elde edilen bulgular analiz edilmiştir.

Çalışma grubu

Araştırmanın katılımcılarını İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde A ortaokulunda öğrenim gören 7. sınıf düzeyinde 30 öğrenci oluşturmuştur. Katılımcıların seçilmesinde amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda öğretmen dersine girdiği sınıfta uygulamayı gerçekleştirmiştir.

Veri toplama aracı

Araştırmada kullanılan veri toplama araçları sözlü tarih uygulaması gerçekleştirmek için uygulanan yarı yapılandırılmış görüşme formu, açık uçlu sorulardan oluşan ön değerlendirme ve son değerlendirme formlarıdır. Sözlü tarih uygulaması gerçekleştirmek için uygulanan yarı

yapılandırılmış görüşme formu öğrenciler tarafından geliştirilmiştir. Ön değerlendirme ve son değerlendirme formları araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına yönelik olarak uzman görüşlerine başvurulmuştur.

Verilerin analizi

Öğrencilerin ön değerlendirme ve son değerlendirme sorularına verdikleri cevaplar betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar öncelikle Word programına aktarılmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplar araştırma soruları bağlamında temalandırılarak betimlenmiştir. Araştırma soruları bağlamında oluşturulan temalar detaylandırılarak elde edilen bulgular tablolar halinde düzenlenerek sunulmuş ve yorumlanmıştır. Yapılan betimlemeler katılımcı görüşleriyle desteklenerek açıklanmış ve yorumlanmıştır. Öğrencilerden ikisi son değerlendirme çalışmasına katılmadığı için verdikleri cevaplar analiz sürecine dâhil edilmemiştir.

Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışmaları

Araştırmada güvenirliliği ve geçerliliğine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Erlandson, Harris, Skipper ve Allen, (1993) nitel araştırmanın güvenirlilik ve geçerliliğini sağlamaya yönelik olarak uzun süre etkileşim, derin odaklı veri toplama, çeşitleme, uzman incelemesi, ayrıntılı betimleme, amaçlı örneklem, tutarlılık incelemesi, teyit incelemesi bir takım yöntemler önermiştir (Akt. Şimşek ve Yıldırım, 2013, s.299). Bu doğrultuda araştırmada araştırmacılar sözlü tarih yönteminin nasıl uygulanacağına yönelik öğrencilere eğitim vererek, araştırma sürecinde öğrencilere rehberlik ederek, öğrencilerin sözlü tarih yöntemini amacına uygun bir şekilde uygulamalarını, uzun süre etkileşim sağlayarak kapsamlı veri toplamalarını sağlanmıştır. Bunların yanında uzman incelemesine başvurularak elde edilen bulgulara yönelik bu alanda çalışma yapan uzmanların görüşleri alınmıştır. Elde edilen bulgular ayrıntılı bir şekilde betimlenmiş ve katılımcı görüşlerine doğrudan yer verilmiştir. Ayrıca araştırmacıların rolü sınırlı tutulmuştur.

Bulgular

Uygulama Öncesi Bulgular

Sözlü tarih uygulaması yapılmadan önce öğrencilerin göçlerin nedenlerine ilişkin görüşleri, göç edenlerin karşılaştıkları zorluklar ve göç etmek zorunda kalmış olsalar neler hissedecekleri ön uygulama ile tespit edilmiştir.

Öğrencilerin göçlerin nedenlerine ilişkin görüşleri uygulama öncesinde tespit edilmiştir. Tespitler tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.*Uygulama Öncesinde Öğrencilerin Göçlerin Nedenlerine İlişkin Görüşleri*

Göçlerin nedenleri	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
Ekonomik zorluklar	15	K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K14, K17, K18, K22, K27, K28
Savaşlar	11	K12, K13, K14, K15, K16, K17, K19, K20, K23, K25, K28
Sağlık yetersizliği	9	K1, K3, K7, K18, K22, K24, K26, K27, K28
İşsizlik	7	K1, K3, K19, K20, K21, K24, K25
Eğitimin yetersizliği	6	K1, K3, K18, K24, K26, K27
Siyasi baskılar	4	K4, K5, K18, K19
Göçlerin nedenleri	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
İklim koşulları	3	K6, K8, K9
Dini nedenler	2	K4, K6
Kültürel nedenler	1	K6
Aile bağları	1	K2

Tablo 1'e göre değerlendirme yapıldığında uygulama öncesinde öğrenciler göçlerin daha çok ekonomik zorluklar, savaşlar, sağlık koşullarının yetersizliği, işsizlik, eğitim imkânlarının yetersizliği, siyasi baskılar, iklim koşulları gibi nedenleri olduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda Katılımcı 1 "İşsizlik, eğitimin az olması ve sağlık imkânlarının az olması" şeklinde ifade kullanmıştır. Buna benzer olarak Katılımcı 3 "İnsanlar eğitim, sağlık ve iş yönünden daha yeterli daha verimli yerlere gitmek istemedi" ifadesini kullanırken, Katılımcı 18 "Ekonomik nedenlerden, siyasi nedenlerden, eğitimin az olması nedeniyle, sağlık hizmetlerinin az olmasından" ifadesini kullanarak göçlerin siyasi, ekonomik, eğitim ve sağlık ile ilgili nedenlerden kaynaklandığını vurgulamıştır. Katılımcı 3 ise "İşsizlik, eğitim, sağlık, çarpık kentleşme" ifadesini kullanmıştır. Katılımcı 4 "Siyasi baskılar, dini baskılar, evlerden köylerden kovmaları, ekonomik durumlar ve baskılar" ifadesini kullanarak ekonomik durumların yanında siyasi ve dini baskıları da vurgulamıştır. Katılımcı 12 ise "O ülkede bulunan sıkıntılar, savaşlardan dolayı göç etmiş olabilirler" ifadesini kullanarak savaşların ve benzer problemlerin göçlerin nedenlerinden olabileceğini belirtmiştir. Buna benzer olarak Katılımcı 14 "Yaşadıkları ülkelerde savaş olabilir, yaşantıları zor olabilir" ifadesini kullanmıştır.

Öğrencilerin göçlerin nedenlerine, yaşadıkları zorluklara ilişkin görüşleri uygulama öncesinde tespit edilmiştir. Tespitler tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2.*Uygulama Öncesinde Öğrencilerin Göç Edenlerin Yaşadıkları Zorluklara İlişkin Görüşleri*

Yaşadıkları zorluklar	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
Ekonomik	9	K6, K7, K10, K13, K16, K18, K22, K23, K27
İş	7	K1, K4, K19, K25, K26, K27, K28
Konut	6	K1, K4, K18, K21, K22, K26
Uyum	6	K5, K9, K11, K14, K19, K25
Dil	5	K4, K5, K9, K15, K28
Ulaşım	3	K2, K3, K16

Duygusal	3	K12, K18, K24
Kabul edilmeme	2	K4, K20
Belge/Pasaport	2	K17, K2
Olumsuz iklim koşulları	2	K8, K14
Esir kalmış olabilirler	1	K13
Eşya sıkıntısı	1	K2

Tablo 2'ye göre değerlendirme yapıldığında uygulama öncesinde öğrenciler göç edenlerin yaşadıkları zorluklara ilişkin ekonomik sıkıntılar, iş sıkıntısı, konut sıkıntısı, uyum sorunu, dil sorunu, ulaşım zorluğu, kabul edilmeme sorunu, belge sorunu gibi zorluklardan bahsetmiştir. Bu doğrultuda Katılımcı 6 “*Açlık sıkıntısı, yorgunluk, pişmanlık, ekonomik durumları ile zorluk çekmiş olabilirler*” ifadesini kullanarak göç edenlerin yaşadığı ekonomik zorluklara vurgu yapmıştır. Buna benzer olarak Katılımcı 22 “*Göç ettikleri ülkede barınma sorunu yaşarlar, geçim kaynakları olmaz*” ifadesini kullanmıştır. Katılımcı 19 ise “*Başka ülkelere göç eden insanlar iş bulmakta zorlanıp, maddi sıkıntı çekmiş olabilirler ve insanlarla anlaşmakta, topluma uyum sağlamakta zorlanmış olabilir*” ifadesini kullanarak ekonomik zorlukların yanında uyum sağlama konusuna vurgu yapmıştır. Katılımcı 4 “*Onları kabul etmemiş olabilirler, dil sorunu çekmiş olabilirler, ev bulamamış olabilirler, iş bulamamış olabilirler*” ifadesini kullanarak kabul edilmeme ve dil sorununa vurgu yapmıştır. Katılımcı 12 “*Kendi ülkelerinden ayrılmak onlara zor gelmiş olabilir, başka ülkelere göç etmek çok zordur.*” ifadesini kullanarak kendi ülkelerinden ayrılanın zorluğuna vurgu yapmıştır. Buna benzer olarak Katılımcı 24 “*Uzun yıllar boyunca yaşadıkları ülkeden ayrıлып başka ülkeye gitmek zordur*” ifadesini kullanmıştır.

Öğrencilerin uygulama öncesinde göç etmek zorunda kalsalar neler hissedeceklerine dair görüşleri tespit edilmiştir. Tespitler tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3.

Uygulama Öncesinde Öğrencilerin Göç Etmek Zorunda Kalsalardı Neler Hissedeceklerine Dair Görüşleri

Hissedecekleri duygular	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
Kötü hissederdim	12	K1, K2, K5, K6, K7, K9, K15, K19, K21, K22, K26, K27
Ayrılmak zor gelir	11	K1, K2, K3, K4, K6, K7, K13, K16, K21, K22, K27
Üzüntü	10	K3, K4, K10, K12, K14, K16, K18, K20, K24, K25
Korku ve endişe	2	K17, K19
Yalnızlık	2	K8, K9
Özlem	2	K23, K25
Heyecan	1	K14
Sıkıntı	1	K11
Mutsuzluk	1	K28
Yabancılık	1	K4

Tablo 3'e göre değerlendirme yapıldığında uygulama öncesinde öğrenciler göç emiş olsalardı kendilerini kötü, üzüntülü, yalnız, korku, endişe ve özlem içerisinde hissedeceklerini belirtmişlerdir.

Bu doğrultuda Katılımcı 1 “*Kendimi kötü hissedirdim çünkü kendi ülkemi bırakıp başka ülkelere gidip orada yaşamak bana kötü hissettirirdi*” ifadesini kullanarak başka ülkelere göç etmenin kötü hissettireceğini vurgulamıştır. Buna benzer olarak Katılımcı 16 “*Üzülürdüm, çünkü vatan topraklarından ayrılmak beni mutsuz ederd*” ifadesini kullanmıştır. Katılımcı 27 ise “*Ben kendimi kötü hissedirdim. Çünkü arkadaşlarımdan ayrı kalmak zorunda olurdum. Alıştığım hayatım değişmiş olur*” ifadesini kullanarak çevresindeki kişilerden ayrılmasının kötü hissetmesine sebep olacağını vurgulamıştır. Katılımcı 3 ise “*Üzülürdüm. Çünkü alıştığım yerleri bırakıp gitmek, yeni bir yere alışmak. Hatta belki yeni bir dil öğrenmek zorunda kalabilirim*” ifadesini kullanarak yeni bir yere alışmanın ve dil öğrenmenin zorlukları üzerinde durmuştur.

Ön değerlendirme sonucunda öğrenciler göçlerin ekonomik zorluklar, savaşlar, sağlık ve eğitim imkânlarının yetersizliği, işsizlik, siyasi baskılar, iklim koşulları gibi nedenlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Bununla birlikte öğrenciler göç eden insanların ekonomik sıkıntılar, iş sıkıntısı, konut sıkıntısı, uyum sorunu, dil sorunu, ulaşım zorluğu, kabul edilmeme sorunu, belge/pasaport sorunu, olumsuz iklim koşulları gibi zorluklar yaşadığından bahsetmiştir. Elde edilen bulgular öğrencilerin göçlerin nedenlerine ve göç eden insanların yaşadıkları zorluklara yönelik bakış açılarının yeterli düzeyde olmadığı, öğrencilerin göçlerin nedenlerine ve göçmenlerin yaşadıkları zorluklara ilişkin farklı bakış açıları ortaya koymada zorlandığı tespit edilmiştir.

Uygulama sonrası elde edilen bulgular

Sözlü tarih uygulaması yapıldıktan sonra öğrencilerin göçlerin nedenlerine ilişkin görüşleri, göç edenlerin karşılaştıkları zorluklar, göç etmek zorunda kalmış olsalar neler hissedecekleri, göç eden insanlar hakkında neler düşündükleri ve yapılan uygulamaya ilişkin görüşleri tespit edilmiştir.

Öğrencilerin göçlerin nedenlerine ilişkin görüşleri uygulama sonrasında tespit edilmiştir. Tespitler tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4.

Uygulama Sonrasında Öğrencilerin Göçlerin Nedenlerine İlişkin Görüşleri

Göçlerin nedenleri	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
Ekonomik	18	K2, K3, K4, K6, K7, K9, K11, K12, K13, K14, K16, K19, K20, K21, K22, K25, K26, K28
Dini baskılar	17	K4, K5, K6, K8, K9, K12, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K21, K24, K25, K27, K28
Savaşlar	11	K3, K7, K8, K10, K12, K13, K15, K20, K23, K25, K26
Dilini rahat konuşamama	10	K1, K4, K5, K14, K15, K16, K17, K18, K24, K28
Kültürel baskılar	6	K4, K5, K6, K15, K16, K27
Siyasi baskılar	5	K6, K10, K19, K22, K28
Eğitim imkânlarının yetersizliği	4	K3, K9, K17, K18,
Kendi isteğiyle gelme	3	K1, K4, K24
Sağlık imkânlarının yetersizliği	3	K7, K14, K28
Irkçılık	2	K2, K16, K17

Tablo 4'e göre değerlendirme yapıldığında uygulama öncesine göre öğrencilerin göçlerin nedenlerine ilişkin bakış açılarında değişiklikler meydana gelmiştir. Öğrenciler gerçekleştirdikleri sözlü tarih görüşmelerinden sonra göçlerin nedenlerine ilişkin olarak ekonomik sıkıntılar, savaşlar, eğitim, sağlık gibi nedenlerin yanında Balkan göçlerinin kendine özgü niteliklerini ön plana çıkararak dini baskılar, dilini rahat konuşamama, siyasi ve kültürel baskılara daha çok vurgu yapmıştır. Bu doğrultuda Katılımcı 22 “*Ekonomik durumlarından dolayı, ya da ülke sorunlarından dolayı baskı gördükleri için olabilir*” ifadesini kullanarak ekonomik sorunlara dikkat çekmiştir. Buna benzer olarak Katılımcı 14 “*Ekonomik durumu iyi olmadığından o ülkede hastalık olduğundan, dil ve din zorunluluğundandır*” ifadesini kullanarak dil ve din zorunluluğuna da vurgu yapmıştır. Bu doğrultuda Katılımcı 27 “*Göç eden insanlar bence dini özgürlükleri ve kültürlerini daha iyi yaşamak istedikleri için göç etmiş olabilir*” ifadesini kullanarak dini özgürlüklerin ve kültürel değerlerin göçlerin nedenlerinden olduğunu vurgulamıştır.

Öğrencilerin göçlerin nedenlerine yaşadıkları zorluklara ilişkin görüşleri uygulama sonrasında tespit edilmiştir. Tespitler tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5.

Uygulama Sonrasında Öğrencilerin Göç Edenlerin Yaşadıkları Zorluklara İlişkin Görüşleri

Yaşadıkları zorluklar	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
Ekonomik	12	K4, K6, K7, K10, K12, K13, K16, K19, K21, K23, K25, K26
Dışlanma	11	K2, K4, K5, K11, K17, K18, K19, K22, K24, K26, K27
Dil	7	K2, K3, K4, K5, K15, K17, K27
İş	6	K1, K2, K4, K9, K14, K25
Konut	6	K1, K2, K4, K9, K14, K22
Duygusal	3	K10, K19, K23
Ulaşım	3	K5, K20, K28
Uyum	1	K3, K25,
Din farklılığı	2	K14, K15
Kültürel	2	K3, K16
Aitlik	1	K3
Sağlık	1	K7

Tablo 5'e göre yapılan değerlendirmede uygulama öncesine göre öğrenciler göç edenlerin yaşadıkları zorluklara ilişkin olarak farklı bakış açıları geliştirmiştir. Öğrenciler sözlü tarih görüşmelerini gerçekleştirdikten sonra göç edenlerin yaşadıkları zorluklara ilişkin olarak ekonomik sıkıntılarının yanında dışlanma, dil farklılığı, manevi durumlar, küçümsenme gibi zorluklara vurgu yapmıştır. Bu doğrultuda Katılımcı 6 “*Açlık, susuzluk, uykusuzluk, ekonomik durumlarda yetersizlik, yorgunluk vb. sorunlarla karşılaşmış olabilirler*” ifadesini kullanarak ekonomik zorluklara vurgu yapmıştır. Buna benzer olarak Katılımcı 16 “*Aç kalmış, barmamamış, ekonomik ve kültürel şeylerden zorluk çekmiş olabilirler*” ifadesini kullanmıştır. Katılımcı 22 ise “*Yerleşme sorunu, düzen kurma sorunu, başka ülkelerden geldikleri için tepki görmüş olabilirler*” ifadesini kullanarak yerleşme sorununun yanında dışlanmadan bahsetmiştir. Bu doğrultuda Katılımcı 19 “*Maddi açıdan sıkıntı çekmiş olabilirler, insanlar tarafından dışlanmış olabilirler*” ifadesini kullanarak dışlanmaya vurgu yapmıştır. Katılımcı

4 ise “*Dilini bilmiyorsa konuşup anlaşmakta zorluk çekmiş olabilirler. Ev bulamamış olabilirler, iş bulamayıp zor durumda kalmış olabilirler*” ifadesini kullanarak dil bilmemenin zorluğuna dikkat çekmiştir. Buna benzer olarak Katılımcı 15 “*Dilini bilmediği insanlarla konuşmaya, alışveriş yapmaya çalışıyorlar, bu zor bir durum*” ifadesini kullanmıştır.

Öğrencilerin göç etmek zorunda kalsalar neler hissedeceklerine dair görüşleri uygulama sonrasında tespit edilmiştir. Tespitler tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6.

Uygulama Sonrasında Öğrencilerin Göç Etmek Zorunda Kalsaları Neler Hissedeceklerine Dair Görüşleri

Hissedecekleri duygular	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
Üzüntü	15	K2, K4, K5, K6, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K27
Ayrılmak zor gelir	14	K2, K4, K6, K8, K11, K12, K13, K16, K17, K19, K21, K22, K25, K27
Kötü	10	K1, K3, K7, K8, K12, K20, K21, K22, K24, K25
Alışmama-yabancılık	5	K1, K3, K5, K20, K26
Vatanıma özlem	4	K3, K4, K11, K25
Birçok duygusal zorluk	2	K14, K26
Yalnızlık ve mutsuzluk	1	K9
Karamsarlık	1	K28

Tablo 6’ya göre yapılan değerlendirmede uygulama öncesinde öğrenciler göç etmek zorunda kalmış olsalar hissedecek oldukları duygularla uygulama sonrası göç etmek zorunda kaldıklarında hissedecekleri duygular arasında üst düzey bir farklılık bulunmasa da öğrencilerin hissedecekleri duygularda derinleşme olduğu ve dışlanma korkusunu taşıdıkları tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Katılımcı 16 “*Çok üzülürdüm, sonuçta doğup büyüdüğüm topraklardan ayrılıyorum*” ifadesini kullanarak vatana olan bağlılığının üzüntülü hissetmesine neden olacağını vurgulamıştır. Buna benzer olarak Katılımcı 11 “*Üzülürdüm çünkü vatanımdan ayrı kalacaktım. Hep hasret kalacaktım, özleyecektim*” ifadesini kullanmıştır. Katılımcı 20 “*Kötü hissederdim çünkü o ülkede bizi istemeyebilirler, bize kötü davranabilirler*” ifadesini kullanarak dışlanma endişesine dikkat çekmiştir. Katılımcı 19 ise “*Ben çok büyük bir korkuya kapılır ve çok üzülürdüm. Çünkü kendi doğup büyüdüğüm toprakları terk etmek beni üzer, oradaki ortamda çekeceğim sıkıntılarda beni çok korkutur, endişeye sokar*” ifadesini kullanarak göç edeceği yerde yaşayacağı zorluklarla ilgili korku ve endişe duyacağına vurgu yapmıştır.

Öğrencilerin uygulama sonrasında öğrencilerin görüşme yaptığı kişilerle ilgili hisleri tespit edilmiştir. Tespitler tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7.

Uygulama Sonrasında Öğrencilerin Görüşme Yaptığı Kişiler ile İlgili Hissettikleri

Hissettikleri duygular	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
Üzülürdüm, çok zorluk çektiklerini anladım.	9	K3, K4, K9, K10, K14, K15, K18, K20, K24,
Kendimi kötü hissettim, birçok zorluk yaşadıklarını anladım.	8	K1, K5, K7, K13, K17, K21, K26, K28
Üzülürdüm, çok kötü bir olay yaşadıklarını fark ettim	7	K2, K6, K8, K12, K16, K22, K25
Önce üzülürdüm, rahat kavuştukları için sevindim	4	K11, K19, K23, K27

Tablo 7'ye göre yapılan değerlendirmede öğrencilerin görüşme yaptıkları kişilerle ilgili olarak üzüntü duydukları ve kendilerini kötü hissettikleri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Katılımcı 2 “Onların ne kadar kötü ve çok üzücü bir olay yaşadıklarını fark ettim ve üzüldüm” ifadesini kullanmıştır. Bu bağlamda Katılımcı 15 “İnsanların sadece kendine ve ailesine özgü dinini, kültürünü ve dilini kullandıkları için çektiği zorluklardan dolayı çok üzüldüm” ifadesini kullanarak insanların çektikleri zorluklara vurgu yapmıştır. Buna benzer olarak Katılımcı 3 “Onlar adına üzüldüm. Kendi vatanlarını savaş, iş, eğitim vb. nedenlerle terk etmişler. Çok zorluk çekmişlerdir” ifadesini kullanmıştır. Katılımcı 28 “Kendimi onların yerine koydum ve gerçekten zor bir durum olduğunu anladım” ifadesini kullanarak göçmenlerle empati kurduğunu ve göç etmenin zor bir durum olduğunu anladığını belirtmiştir. Katılımcı 19 “İlk zamanlar yaşadıklarına üzüldüm ama sonradan buraya uyum sağladıkları için mutlu oldum” ifadesini kullanarak göçmenlerin buraya uyum sağlamasının kendisini mutlu ettiğini vurgulamıştır.

Uygulamanın öğrencilerin göçleri anlama ve algılamalarına katkıları tespit edilmiştir. Tespitler tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8.

Uygulamanın Öğrencilerin Göçleri Anlama ve Algılamalarına Katkısı

Göçleri anlamaya ilişkin katkılar	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
Göç ederken yaşadıkları zorlukları fark ettim	13	K1, K6, K8, K9, K10, K13, K14, K17, K18, K21, K20, K22, K23, K25
Göç eden insanları daha iyi anladım	12	K1, K7, K9, K12, K13, K14, K15, K19, K20, K26, K27, K28
Göçlerle ilgili daha fazla bilgi edindim	11	K1, K2, K8, K10, K11, K16, K17, K18, K19, K24, K27
Göç edenlerle duygudaşlık kurdum	6	K4, K12, K19, K18, K22, K27
Göçlerin sebeplerini anladım	5	K24, K28, K2, K11, K25
Göçlerin önemini anladım	4	K3, K6, K16, K26
Kendi halime şükrettim	3	K4, K5, K12
Kendi ailemin geçmişini öğrendim	3	K4, K12, K25

Tablo 8’e göre değerlendirme yapıldığında yapılan uygulamanın öğrencilerin göçleri anlama ve algılamalarına birçok katkısı olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler göç eden insanları daha iyi anladıklarını, onların yaşadıkları zorlukları fark ettiklerini, göçlerle ilgili bilgi edindiklerini ve göçlerin ne kadar önemli olduğunu anladıklarını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda Katılımcı 22 “Göç eden insanların nasıl zorluklar çekip neler yaşadığını öğrendim” ifadesini kullanarak göç eden insanların yaşadıkları zorlukları anladığına değinmiştir. Katılımcı 1 ise “Göç eden insanları daha iyi anladım. Onlar hakkında daha fazla bilgi edindim. Göç ederken nasıl zorluklarla karşılaştıklarını öğrendim” ifadesini kullanarak göçleri daha iyi anladığını vurgulamıştır. Katılımcı 19 “Göç edenlerin duygu ve düşüncelerini anlayıp empati kurdum ve birçok bilgi edindim. Bana göçü anlama konusunda birçok katkı sağladı” ifadesini kullanarak göçmenlerle empati kurduğunu belirtmiştir. Katılımcı 5 “Ülkemizin ne kadar değerli olduğunu anladım. Bizim hakkımız elimizden alınmıyor ve göç etmek zorunda kalmıyoruz” şeklinde ifade kullanarak ülkemizin değerini anladığını belirtmiştir. Katılımcı 4

“Ailemin tarihinde, geçmişinde neler yaşadığını anladım. Kendi tarihimi tanıdım ve hissettim” ifadesini kullanarak kendi ailesinin geçmişini öğrendiğini vurgulamıştır.

Öğrencilerin sözlü tarih uygulamasına ilişkin görüşleri uygulama sonrasında tespit edilmiştir. Tespitler tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9.

Öğrencilerin Sözlü Tarih Uygulamasına İlişkin görüşleri

Sözlü tarihe yönelik görüşler	Katılımcı sayısı	Katılımcılar
Benzer çalışmalarda görev almak isterim	25	K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20, K23, K24, K25, K26, K27
Birçok bilgi edindim	8	K2, K11, K14, K16, K19, K24, K26, K27,
Konuyu daha iyi anladım	4	K3, K7, K11, K18
Keyif verici bir çalışma	3	K12, K20, K23
Yararlı bir çalışma	3	K1, K6, K15
Yaşananları öğrendim	3	K25, K26, K27
Benzer çalışmalarda görev almak istemem	3	K21, K22, K28
İnsanların yaşadıklarını tekrar hatırlatmak bana zor geldi	2	K22, K28
Sosyalleşmemi sağladı	2	K16, K19
Ufkum genişledi	1	K10
Ailemin geçmişini öğrendim	1	K12
Yeteneklerim arttı	1	K13

Tablo 9’a göre değerlendirme yapıldığında öğrencilerin sözlü tarih uygulamasına ilişkin olarak benzer çalışmalarda görev almak istediklerini, birçok bilgi edindiklerini yararlı ve keyif verici bir çalışma olduğunu belirtmişlerdir. Bu doğrultuda Katılımcı 11 “*Evet, çünkü bu çalışmada yer aldığım için çok mutluyum. Birçok bilgi edindim*” ifadesini kullanarak çalışmada yer almaktan mutlu olduğunu ve birçok bilgi edindiğini vurgulamıştır. Katılımcı 19 “*Evet, çünkü bu çalışma ile hem birçok bilgi ediniyoruz hem de çevremizdeki insanlarla etkileşim içine girip, onlarla bilgi alışverişi yapıyoruz*” ifadesini kullanarak hem bilgi edindiğini hem de insanlarla etkileşime girdiğini vurgulamıştır. Katılımcı 27 “*Evet yer alırım, çünkü bu çalışma sayesinde birçok şey öğrendim. Şuanda ülkemize göç eden insanların yaşantılarını anladım*” ifadesini kullanarak çalışma sayesinde ülkemize göç eden kişilerin yaşadıklarını anladığını belirtmiştir. Yapılan uygulamanın verimli ve etkili olduğunu düşünmekle birlikte göçmenlerin yaşadıkları duyguları onlara tekrar yaşatmak istemeyen bazı katılımcılar benzer araştırmalarda görev almak istemediklerini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda Katılımcı 28 “*Almazdım, çünkü insanların hayatlarında olup bitenleri tekrarlatıp onları hüznlendirmek istemezdim*” ifadesini kullanmıştır.

Sonuç, tartışma ve öneriler

Araştırma sonuçlarına göre uygulama öncesinde öğrenciler göçlerin nedenlerine ilişkin olarak ekonomik zorluklar, savaşlar, sağlık ve eğitim imkânlarının yetersizliği, işsizlik, siyasi baskılar, iklim koşulları gibi nedenlerden bahsetmiştir. Uygulama sonrasında öğrencilerin göçlerin nedenlerine

ilişkin bakış açılarının değiştiği göçlerin nedenlerine ilişkin olarak ekonomik zorluklar, savaşlar, sağlık ve eğitim imkânlarının yetersizliği, işsizlik gibi nedenlerin yanında dini baskılar, dilini rahat konuşamama, siyasi baskılar, kültürel baskılar, sahip olduğu ırk gibi nedenleri vurguladıkları tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre uygulama öncesinde öğrenciler göç eden insanların ekonomik sıkıntılar, iş sıkıntısı, konut sıkıntısı, uyum sorunu, dil sorunu, ulaşım zorluğu, kabul edilmeme sorunu, belge/pasaport sorunu, olumsuz iklim koşulları gibi zorluklardan bahsetmiştir. Uygulama sonrasında öğrencilerin göç eden insanların yaşadıkları zorluklara ilişkin bakış açılarının geliştiği göç edenlerin yaşadıkları zorluklara ilişkin olarak ekonomik sıkıntılar, iş sıkıntısı, konut sıkıntısı, ulaşım sorununun yanında dışlanma, dil sorunu, küçümsenme, manevi güçlükler gibi zorlukları vurguladıkları tespit edilmiştir. Bu sonuçlar sözlü tarih yönteminin kullanılmasıyla beraber öğrencilerin göç konusu ile ilgili farklı bakış açılarını geliştirdiği ve öğrencilerin bilgi düzeyini artırdığını göstermektedir. Bu sonuçlar Özer (2012, s.168)'in yaptığı çalışmada yerel ve sözlü tarihin öğrencilerin tarihle ve kendi hayatları arasında bir ilişki kurmalarını sağladığını, konuların sosyal bilgiler dersinde yerel tarihle ilişkilendirilmesiyle, konuların üstünkörü incelenmesinin aksine gerçek insanları ve durumları derinlemesine inceleme sağladığı, Kumru (2009, s.203)'nun yaptığı çalışmada sözlü tarih yöntemi ile tarih öğrenenlerin tarihsel olayları daha sorgulayıcı bir şekilde analitik düşünerek farklı bakış açıları geliştirdiği, Sarı (2007, s.282)'nin yaptığı çalışmada sözlü tarih çalışmalarını öğrencilerin tarihsel olayların içinde yer alan insanların duygu ve düşüncelerini anlamasını ve empati kurmasını sağladığı, öğrencilerin araştırma yapma, sorgulama, soru sorma, dinleme, not alma gibi becerilerinin geliştiği ve sözlü tarih uygulamalarının öğrencilerin tarih ve zaman bilinci kazanmasında etkili olduğu, Demircioğlu (2005, s.315)'nin yaptığı çalışmada öğrencilerin sözlü tarih sürecinde görüşme soruları hazırlama, görüşmeleri yürütme, onları analiz ederek yorumlama, öğrencilerin, araştırma, analiz, değerlendirme ve geçmişle günümüzü mukayese becerilerini geliştirdiği, Karadeniz (2019, s.129)'in yaptığı çalışmada öğrencilerin sözlü tarih yöntemiyle birlikte değişim ve sürekliliği fark ettikleri, sözlü tarih uygulamasının öğrencilerin derste öğrendikleri bilgileri kullanarak, bilgileri pekiştirdikleri, Mert (2019, s.172)'in yaptığı çalışmada öğrencilerin sözlü tarih etkinliklerinden keyif aldığı, geçmişi öğrenmesi, dersi daha iyi anlaması, somut kültürel mirası öğrenmesi vb. üzerinde etkili olduğu sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına göre uygulama öncesinde öğrenciler göç etmek zorunda kalmış olsalardı kendilerini üzüntülü, kötü, yalnız, korku ve endişe içerisinde hissedeceklerini, yaşadıkları yerlerden ayrılmamanın onlara zor geleceğini belirtmiştir. Uygulama sonrasında öğrencilerin göç etmek zorunda kaldıklarında hissedecekleri duygularda uygulama öncesine göre üst düzey bir farklılık bulunmasa da öğrencilerin hissedecekleri duygularda derinleşme olduğu ve dışlanma endişesi taşıdıkları tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre uygulama sonrasında öğrenciler görüşme yaptıkları kişilerle ilgili olarak kendilerini üzüntülü ve kötü hissettiklerini onların yaşadıkları zorlukları anladıklarını, ne kadar kötü bir olay yaşadıklarını fark ettiklerini ifade etmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğrenciler yapılan sözlü tarih uygulamasıyla beraber göç ederken karşılaşılan zorlukları, göç eden insanların durumlarını daha iyi anladıklarını, bu sayede göç eden insanlarla empati kurduklarını belirtmiştir. Bu sonuçlara Sarı (2007, s.282)'nin yaptığı çalışmada sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih yönteminin öğrencilerin tarihsel olayların içinde yer alan insanların duygu ve düşüncelerini

anlamasını ve empati kurmasını sağladığının, Küpüç (2014, s.85)'ün yaptığı araştırmada sözlü tarihin araştırma ve kaynak olma dışında tarih derslerinde bir öğretim yaklaşımı olduğunu, sözlü tarih çalışmasının öğrencilerin tarihe bakış açısını değiştireceğini, öğrencilerde empati, eleştirel düşünme, analiz etme ve araştırma becerilerini geliştirdiğinin, Dere ve Dinç (2018, s.124-125)'in yaptıkları araştırmada sosyal bilgiler dersinde sözlü tarih uygulamasının öğrencilerin iletişim ve sorumluluk becerilerini geliştirerek, yerel tarihi çevrelerini öğrenmelerine, özgüven kazanmalarına ve empati kurmalarına katkı sağladığının, Kaplan (2005, s.224)'ın yaptığı araştırmada sosyal bilgiler dersinde sözlü tarih uygulamalarının öğrencilerin tarihsel merakını artırdığı, empati becerisi, soru sorma becerisi ve eleştirel düşünme becerisini geliştirdiğinin tespit edilmesi sonuçları benzerlik göstermektedir.

Araştırmamızda öğrenciler göçler hakkında daha fazla bilgi edindiklerini, göçlerin ne kadar önemli olduğunu anladıklarını belirtmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğrenciler bu çalışmaya benzer çalışmalarda göre almak istediklerini, sözlü tarih çalışmasının keyif verici, yararlı bir çalışma olduğunu ve bu çalışma ile birçok bilgi edindiklerini belirtmiştir. Bu sonuçlara İncegül (2010, s.96)'ün yaptığı araştırmada sözlü tarih yöntemi kullanılarak işlenen konuların daha zevkli hale geldiğinin, Kaya (2013, s.162)'nin yaptığı araştırmada öğrencilerin sözlü tarih uygulamasından keyif aldığının, Dere ve Alkaya (2017, s.519)'in yaptığı araştırmada sosyal bilgiler dersinde öğretiminde tıp tarihi konularının sözlü tarih yönteminin etkili olduğunun ve öğrencilerin sözlü tarih çalışmasından keyif aldığının, Yazıcı ve Mert (2017, s.336-337)'in yaptıkları araştırmada sözlü tarih yönteminin öğrencilerin değişim ve sürekliliği algılama ve iletişim becerilerini geliştirdiğinin, Kılıç (2018, s.241)'in yaptığı araştırmada öğrencilerin sözlü tarih etkinliklerini eğlenceli bulduğunun, sözlü tarih çalışmalarıyla eğlenerek öğrendiklerinin ve sözlü tarihe yönelik etkinliklerde tekrar yer almak istediklerinin tespit edilmesi benzerlik göstermektedir. Araştırmada Benzer çalışmalarda görev almak istemeyenler ise insanlara yaşadıkları zorlukları tekrar yaşatmamak için görev almak istemediğini ifade etmiştir.

Araştırma sonucunda sözlü tarih yönteminin kullanılmasıyla beraber öğrencilerin göç konusu ile ilgili farklı bakış açılarını geliştirdiği ve bilgi düzeyinin arttığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler dersinde farklı konuların öğretiminde sözlü tarih çalışmalarından yararlanılabilir. Bu sonuç nitel bir araştırma sonucunda öğrencilerin verdikleri cevaplar ile doğrulanmıştır. Bu bağlamda sınırlılık taşımaktadır. Bu noktada nicel yöntem kullanılarak sözlü tarih yönteminin etkililiğine yönelik çalışmalar yapılabilir. Araştırmada sözlü tarih uygulamasıyla öğrenciler göç ederken karşılaşılan zorlukları, göç eden insanların durumlarını daha iyi anladıklarını, bu sayede göç eden insanlarla empati kurduklarını belirtmiştir. Bu bağlamda göç araştırmalarında ve bu konuların öğretiminde sözlü tarih yönteminden yararlanılabilir. Araştırmada öğrenciler bu çalışmaya benzer çalışmalarda göre almak istediklerini, sözlü tarih çalışmasının keyif verici, yararlı bir çalışma olduğunu ve bu çalışma ile birçok bilgi edindiklerini belirtmiştir. Bu doğrultuda sosyal bilgiler derslerinin daha keyifli bir hale getirilmesi için sözlü tarih yönteminden faydalanılabilir.

Kaynakça

- Abrams, L. (2016). *Oral history teory*. New York: Routledge.
- Açıkalın, M. (2018). *Araştırmaya dayalı sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Akçalı, A. A., ve Aslan, E. (2012). Tarih öğretiminin iyileştirilmesi yolunda alternatif bir yöntem: sözlü tarih. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 669-688.
- Caunce, S. (2008). *Sözlü tarih ve yerel tarihçi*. (Çev. Bilmez Bülent Can ve Alper Yalçinkaya). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). Sözlü tarihin bir öğretim yaklaşımı olarak tarih derslerinde kullanımı. II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi, s. 310-315.
- Demircioğlu, İ. H. (2007). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Dere, İ., ve Alkaya, S. (2017). Sosyal bilgiler derslerinde tıp tarihi konularının sözlü tarihle öğretimi. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(6), 504-522.
- Dere, İ., ve Dinç, E. (2018). Yapılandırmacı Bir Öğrenme ve Öğretme Yöntemi Olarak Sözlü Tarihin Sosyal Bilgiler Derslerine Entegrasyonu. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19 (2), 115-127.
- Erlanson, D. A., Harris, E. L., Skipper, B. L., & Allen, S. D. (1993). *Doing naturalistic inquiry: A guide to methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Gazel, A. A. (2015). Tarih öğretiminde öğrenci merkezli bir yaklaşım olarak sözlü tarih, (Ed. Muammer Demirel) *Tarih Öğretim Yöntemleri* (s.109-116). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Güçlü, M. (2013). Eğitim tarihi araştırmalarında sözlü tarih uygulaması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 100-113.
- Haggerty, P. M. (2000). Oral history: let their voices be heard. linking learning with life. national dropout prevention center. Washington.
- İncegöl, S. (2010). Sosyal bilgiler dersinde örnek bir sözlü tarih uygulaması. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Kabapınar, Y. (2012). *Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kaplan, E. (2005). İlköğretim öğrencilerinin tarihsel düşünce becerilerinin sözlü tarih çalışmalarıyla geliştirilmesi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Karadeniz, H. (2019). Beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde misafirperverlik değerindeki değişim ve sürekliliğe ilişkin değerlendirmeleri. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya
- Kaya, M. (2013). Sosyal bilgiler dersinde kullanılabilir bir öğretim yöntemi olarak sözlü tarih: Amaç, içerik, uygulama. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Kılıç, A. (2018). Hayat bilgisi dersi, “dün, bugün, yarın” temasında sözlü ve yerel tarih etkinliklerinin değerlendirilmesi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Kumru, G. (2009). Tarih öğretimi açısından sözlü tarih yazımı: Karaca Ahmet Dergâhı örneği. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul.
- Küpüç, E. (2014). Sözlü tarih kavramı ve sözlü tarih öğretimindeki rolü. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van.

- Mert, B. (2019). Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü ve yerel tarih uygulamalarının öğrencilerin kavramsal başarılarına ve farkındalık oluşturmalarına etkisi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Rize.
- Özer, E. (2012). Sosyal bilgiler dersinde yerel ve sözlü tarih etkinliklerinin programlanması. Konya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Öztürkmen, A. (2001). Sözlü tarih: Yeni bir disiplinin cazibesi. *Toplum ve Bilim Dergisi*, (91) 115 – 121.
- Sarı, İ. (2007). Sosyal bilgiler öğretiminde sözlü tarih etkinliklerinin öğrenci başarı, beceri ve tutumlarına etkisi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Somersan, S. (2015). Sözlü tarih, araştırmacılık ve tarih yazımına katılım. (Hazl. S. Özbaran). *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu* (s. 368-379, 2. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Şahin, S. (2019). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ersinde sözlü tarih uygulamalarının etkililiği ve önemi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Rize.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Thompson, P. (1999). *Geçmişin sesi*. (Çev. Şehnaz Layıkel). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yazıcı, F. ve Mert, G. (2017). Sözlü tarih yönteminin 4. sınıf düzeyinde etkililiği. *Turkish History Education Journal*, 6(2), 324-342.